

Yeşim Dinçer

Samsun Anadolu Lisesi'nden sonra Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü'nü bitirdi. Finans sektöründe çalıştı. Yordam Kitap'ın çıkardığı bazı yapıtlara editör olarak katkıda bulundu. Roman ve öykü eleştirileriyle kitap tanıtım yazıları çeşitli dergilerde yayımlanmıştır.

ECİNNİLER'İN GÖLGESİNDE

Yeşim Dinçer

Yordam Kitap: 79 ✦ *Ecinniler'in Gölgesinde* ✦ Yeşim Dinçer
ISBN-978-9944-122-81-8 ✦ *Düzeltilme*: Ceren Demirdöven
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç ✦ *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Temmuz 2009 ✦ *Yayın Yönetmeni*: Hayri Erdoğan
© Yeşim Dinçer, 2009 © Yordam Kitap, 2009

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.
Nuruosmaniye Caddesi Eser İşhanı No: 23 Kat:1/105 Cağaloğlu 34110 İstanbul
T: 0212 528 19 10 F: 0212 528 19 09 W: www.yordamkitap.com
E: info@yordamkitap.com

Baskı: Pasifik Ofset
Baha İş Merkezi
Haramidere - İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

inceleme

**ECİNNİLER'İN
GÖLGESİNDE**

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
I	
<i>ECİNNİLER</i> 'İN ESİN KAYNAKLARI	15
II	
<i>ECİNNİLER</i>	33
III	
ZİRVEDEN HIÇLIĞE: <i>ZAMANIMIZIN BİR KAHRAMANI</i>	71
IV	
<i>MEKTUP AŞKLARI</i> 'NDA FELSEFİ BİR MESELE OLARAK İNTİHAR	105
V	
KAR ALTINDA TEKİNSİZ SİYASET	127
SONSÖZ: OĞUZ ATAY'DAN JEAN-LUC GODARD'A	173
DİZİN	187

ÖNSÖZ

Tesir etmeyen, iz bırakmayan okumak neye yarar?
İnsan kendisine ilave etmek için okur, unuttuğum diye değil.

A.H. Tanpınar

Dostoyevski (1821-1881), yaşadığı dönemde, Tolstoy ve Turgenyev gibi çağdaşı sayılan öteki büyük romancılardan farklı olarak, Batılı okurlarca henüz keşfedilmemiş –aslında çevrilmeye degecek kadar önemsenmemiş– bir yazardı. O yıllarda Rus romanı üzerine yazan bir Fransız eleştirmen *Suç ve Ceza*'yı övmekle birlikte, Dostoyevski'yi daha sonra bu çapta bir yapıt veremeyen büyük ve özgün bir yetenek olarak tanıtıyordu okurlarına. Buna göre *Ecinniler*, “karışık, kötü kurulmuş, çoğu zaman gülünç ve anlaşılmaz kuramlarla dolu bir kitap”, *Bir Yazarın Günlüğü*, “gerek çözümlemeye, gerekse tartışmaya gelmeyen karanlık ilahiler”, *Karamazov Kardeşler* ise, pek az Rus'un sonuna dek okuyabilme yürekliliğini gösterdiği bitmek bilmez bir öyküydü.¹

Kendi ülkesi Rusya'da kayda değer bir ünü, belli bir itibarı vardı elbette. Gelgelelim yapıtlarının önemli kusurlar taşıdığı noktasında hemen herkes hemfikirdi. Yayıncısı,

1 Aktaran André Gide, *Dostoyevski*, çev. Bertan Onaran, İst., Payel Yay., 1998, s. 13-14.

“[d]üşünülerin zenginliği ve çeşnisi bakımından, hiç kuşku yok, siz, Rusya'nın ilk yazarısınız. Sizin yanınızda Tolstoy bile tekdüze kalır”, diye yazıyordu.

Ne var ki, yapıtlarınızı, aşırılıklarla karmaşık bir duruma sokuyorsunuz. Eğer, romanlarınızın dokunuşu daha sade olsaydı, etkileri, iki kat olacaktı. Örneğin, *Kumarbaz* ile *Ebedi Koca* en kesin etkiler yarattılar. Oysa, *Budala*'da ortaya koyduklarınız adamakıllı anlaşılamadı... Sizin değerinizin onda biriyle, becerikli bir Fransız ya da bir Alman her iki yarım kürede de kendine bir ün sağlayabilir ve birinci sınıftan büyük bir yıldız gibi, evrensel edebiyat tarihine girebilirdi...²

Dostoyevski'ye yönelen eleştiriler, yapıtlarının alışıldık biçimden yoksun olduğu, aynı romanda birkaç baş kişinin birden yer aldığı, olayların çapraşıklığı ve bir türlü sonuçlanamayışı üzerineydi. Oysa sayılan kusurlarının tümü birer meziyet olarak kabul görüyor bugün. Nietzsche, Kafka, Wittgenstein, Bahtin, Faulkner, Hemingway, Sartre, Camus, Marquez gibi pek çok yazar ve düşünürü derinden etkilemiş olduğu, bizzat onların kendi ifadeleriyle de teslim edilmekte. Modern edebiyatın tamamının Dostoyevski'nin ayak izlerini takip ettiği yolunda, oldukça eski ve erken bir saptama yapan Rus eleştirmenin öngörüsü fazlasıyla doğrulanmış görünüyor:

Dostoyevski çağdaş bir yazar olarak kalır. Zamanımız hiçbir biçimde, onun yapıtlarında ele aldığı meseleleri eskitemedi. Bizim için Dostoyevski üzerine konuşmak, hâlâ çağdaş yaşamımızın en acı veren ve en köklü problemleri üzerine konuşmayı ifade etmekte.³

2 Yayıncı Strahov'un mektubunu aktaran Henri Troyat, *Dostoyevski*, çev. Leyla Gürsel, İst., Cem Yay., 2000, s. 410.

3 Marksist akademisyen ve toplumbilimci Pereverzev'den aktaran Robert-Louis Jackson, “Dostoevsky in the Twentieth Century”, <http://www.utoronto.ca/tsq/DS/01/003.shtml> [ziyaret tarihi 17/10/2008].

Elinizdeki bu çalışmada, Dostoyevski'den açık etkiler taşıdığını düşündüğüm yazarlara ait üç romanı, tam da bu sözlerin ışığında –yaşamımızın bazı sıkıntılı ve köklü problemlerini hatırd tutarak– okumayı ve incelemeyi denedim. Bunu yaparken de basit bir metinlerarası ilişkilendirmenin ötesine geçmeye, söz konusu yazarların –Kaan Arslanoğlu, Leyla Erbil ve Orhan Pamuk'un– nereden ve hangi ağrılarla yola çıkarak yazdıklarını anlamaya, Dostoyevski'nin *Ecinniler* romanının bu süreçte onlara nasıl kılavuzluk ettiğini irdelemeye gayret ettim.

Söylemeye belki de hiç gerek yok ama bütün yanlış anlaşılımları baştan bertaraf etmek için yine de belirteyim: Bu kitabı yazmaktaki amacım bir intihal tartışmasına zemin hazırlamak değil asla. Tam tersine her bir yazarın bu etkiyi kendi potasında eriterek, kendi meşrebince içselleştirerek ve başka etkilerle birleştirerek özgün birer yapıt ortaya koyduğunu göstermeye çalışıyorum. Hiçbir sanatsal yaratı boşlukta üretilmiyor elbet. Dostoyevski borçlarını kabul eden bir yazardı. George Sand'ın ölümünden sonra yazdığı yazıda, Rus insanının görevinin ve en belli başlı karakter özelliğinin evrensellik olduğunu, her Avrupalı yazarın, düşünürün kendi ülkesinden başka, dünyada en çok Rusya'da kabul göreceğini ileri sürmüştü.⁴ Ruslar adına söyledikleri doğru muydu, tam da bilmiyoruz bunu. Ama “evrensellik” Dostoyevski'nin kendi ülküsüydü ve kırkına varana dek Rusya dışına çıkamamış yazar, kendini bu ülkeye hizmetle yükümlü görüyordu. Tikel ve yerel meseleleri evrensel bir kavrayışla ele alma cesaretini gösteren

4 Dostoyevski, *Bir Yazarın Günlüğü I*, çev. Kayhan Yükseler, İst., YKY, 2005, s. 387-389.

buralı yazarların, ölümünün üzerinden bir asırdan fazla zaman geçmişken Dostoyevski'yi kılavuz edinmelerine şaşırmamalıyız bu nedenle.

Dostoyevski'nin ve dünya edebiyatının politik başyapıtı *Ecinniler* Türkçeye ilk kez, yazılışından tam 87 yıl sonra A.M. Dranas ve S.Lunel çevirisiyle kazandırılmış. (Üç cilt olarak basılan kitabın birinci cildinin basım tarihi 1958).⁵ Bu ilk çeviride ve sonraki basımlarda çevirmenler ve yayıncılar tarafından benimsenen isim *Ecinniler* olmuş genellikle. Okurlar tarafından bu adla bilindiğini ve benimsendiğini düşünerek ben de söz konusu romandan *Ecinniler* olarak bahsetmeyi yeğledim. Ancak alıntılarda kullandığım kaynak *Cinler* başlığını taşıyor.⁶ Metni takipte katiyen kafa karışıklığı yaratmayan bu küçük notun sadece dipnotlara bakılırken hatırdta tutulması yeterli olacak.

Önsözün son sözlerini gönül borcum olanlara ayırmak istiyorum. Yordam Kitap'ın kurucusu, yayın yönetmeni ve emekçisi Hayri Erdoğan'ın yönlendirmesi ve özendirilmesi olmaksızın bu kitap ortaya çıkamazdı. Özellikle ona ve emeği geçen tüm Yordam Kitap çalışanlarına teşekkür ediyorum.

5 Dostoyevski'den dilimize yapılan ilk çevirilerin kronolojik bir dökümü Hasan Âli Ediz'in *Suç ve Ceza'nın Altın Kitaplar* baskısına yazdığı 25 Eylül 1968 tarihli önsözde bulunabilir.

6 Dostoyevski, *Cinler*, çev. Ergin Altay, İst., İletişim Yay., 2003.

Kitabın yazımı sırasında çok değerli iki arkadaşım katkılarını esirgemediler. Suna Kabasakal neredeyse tamamını, Neslihan Cangöz de kimi bölümlerini okuyarak önerilerde bulundular, kritik ettiler ve en önemlisi de gereksindiğim duygusal desteği, motivasyonu sağladılar. İkisine de minnettarım.

Son ve en büyük teşekkürümü hiç eksilmeyen güveni, sevgisi ve emeği için eşim Gökhan'a sunmalıyım. Bu çalışmayı hem ona hem de onun şahsında, “bir piyano tuşuna ya da bir makine parçasına dönüşmeyi” reddeden ve “sırça köşk”e dilini çıkartma cüretini gösteren tüm dostlarıma adıyorum.

17 Mayıs 2009

Kadıköy/İstanbul

ECİNNİLER'İN
ESİN KAYNAKLARI

Saçlarını kısacık kestirip mavi gözlük takmak ve kendilerini nihilist olarak adlandırmak bazı genç kızlarımıza kendi 'inanç'larına sahip olmak için yetermiş gibi geliyor. Bir bakıyorsunuz, yüreğinde insanlığın yararına olacak küçücük bir düşünce doğan biri, hemen kendini kimselerin hissetmediği şeyleri hisseden, genel gelişmenin önünde giden biri gibi görmeye başlıyor; ya da her nasılsa herhangi bir düşünceyi benimsemiş ya da başı sonu belli olmayan bir kitaptan bir sayfa okumuş biri, bir bakıyorsunuz bunların 'kendi kafasından doğmuş düşünceler' olduğuna inanıyor.

Dostoyevski

1862 yılının Mayıs ayı ortasında başlayan ve iki haftada onlarca binayı kül edip yüzlerce kişiyi evsiz bıraktıktan sonra güçlkle dizginlenebilen nedeni belirsiz yangınlar, Sen-Petersburg'luları korku içinde bırakmıştı. Alevlerin muhtelif mahallelerde aralıklarla yükselmesi gizemi arttırdı ve kundakçılık söylentilerini güçlendirdi. Yangınların nasıl çıktığı ciddi olarak hiçbir zaman soruşturulmadı fakat çarlık polisinin "olağan şüpheliler"i zaten

belliydi: Radikal öğrenci gençlerle onları zehirleyen yazarlar. Felaketin dehşetiyle sarsılan şehir sakinleri de aynı düşüncededeydi üstelik. Turgenyev, Nevski caddesinde yürürken karşılaştığı bir ahabının, “*Şu senin nihilistlerinin yaptıklarına baksana! Petersburg’u ateşe veriyorlar!*” dediğini aktarıyor.⁷

Bu sitemkâr sözle yazarın, o yıl yayımlanan ve nihilist düşünceyi kısa zamanda popüler hale getiren romanı kastediliyordu kuşkusuz. *Babalar ve Oğullar*, edebiyat tarihinde o güne dek emsali görülmedik bir tartışma yaratarak okurlarını iki ayrı kampa bölmüştü: Geleneği temsil eden “babalar”ın tarafını tutanlarla, inkârcı “oğullar” a arka çıkanlar. Bu bir kuşak çatışması olduğu kadar, bir yol ağzındaymış gibi duran Rusya’daki sınıfsal ve zihinsel değişim üzerine bir tartışmaydı. Turgenyev, iyi niyetli ama yüzeysel toprak sahiplerinin karşısına Batılı fikirleri savunan, Rus törelerini küçümseyen genç bir nihilisti, Bazarov’u çıkarıyordu.

Bu kapsamdaki bir tartışmanın roman üzerinden yürütülmesini yadırgayan okurlara, 19. yüzyıl Rusya’sında söz konusu sınırların hayli geniş tutulduğunu hatırlatalım. Dönemin yazarları, tarihsel ve toplumsal çözümlerini, felsefi ve siyasi yönelimlerini, inanç bunalımlarını ve arayışlarını, “roman”ın potasında, derece derece ve ustalıkla eritmeyi başarmışlar; okurlarla eleştirmenler de olağan saymışlardır bunu. Tolstoy, *Savaş ve Barış*’a eklediği sonsözde belirli bir tarih felsefesini dile getirmeye çalıştığını açıklamış; *Oblovov*’un uyuşuk yaşamı, kölelik sis-

7 Turgenyev, *Babalar ve Oğullar*, çev. Leyla Soykut, İst., İletişim Yay., 2006, s. 279.